

Предговор

Кажимеж Фидлер беше един от 13 375-те поляци, които бяха депортирани в концентрационния лагер Дахау между февруари и края на декември 1940 г. [1] и така се оказа сред около 200 000 поляци от анексираните територии – като например Райхсгау Вартеланд, към който принадлежаха Лодз и съседният град Александров с квартала Бружица Велка, които бяха депортирани в лагери дълбоко в територията на Райха. [2] Арестите и хайките на полицията се извършваха произволно и често безразборно в рамките на планираната германизация – така беше и в случая със земеделския стопанин Фидлер (чието семейство до Първата световна война е притежавало фабрика за хартия), който неочаквано се озовава в текстилната фабрика на Самуел Абе в предградията на Лодз Радогосч. Там се намира преходен лагер за арестувани преди тяхното извозване към концентрационните лагери. Малко след това, от 1 юли 1940 г., лагерът функционира под наименованието „Разширен полицейски затвор“ като затвор и място за екзекуции. [3]

Пет години Кажимеж Фидлер е изложен на терора на апарата за унищожение на лагерния комплекс на СС преди да може да се върне при семейството си. Веднага след напускането на лагера или скоро след завръщането си вкъщи, той описва в нацистки „бележник“ с календар за 1945 г. трезво и безмилостно, на места без точки и запетаи, със ситни букви, преживяното и видяното: тормоза и убийствата, робския труд, публичните изтезания на масата за биене, глада и канибализма и дори предметите от бита, изработени от човешки останки. Неговите записки нямат литературни или научни амбиции и не страдат от излишна сантименталност или омраза. Но за сметка на това имат документална стойност - от мястото и момента на освобождаване, през имената на съкилийниците и лагерите Дахау, Заксенхаузен, Бухенвалд, до въздушния удар на съюзниците и обстоятелствата около освобождаването – всичко съвпада с известните исторически източници. Изготвените вероятно единствено за лична употреба записки трогват читателя със своята простота, превръщайки в достойно за публикуване едно потресаващо свидетелство за борба за човешко достойнство във времена на презрение.

Ханс Грегор Немц

[стр. 26]

[Запис от 11 април (1945 г.):]

превзет от американците

[стр. 3а]

[Понеделник, 4 юни (1945 г.):]

Тръгнахме в 10 часа сутринта с коли, пристигнахме в Кемниц вечерта

[Вторник, 5.]

нощта на гарата, сутринта в 6.25 ч. отпътуване за Дрезден, пристигане в 5 ч. сутринта
[сряда, 6.]

стояхме целия ден в Дрезден, вечерта отпътувахме за Вроцлав, цяла нощ и целия ден претъпкано

[стр. 4а]

Кажимеж Фидлер[1]

Спомени

Арестуван от Гестапо на 6 май 1940 г. В 14:00 ч. ме взеха от работата в градината, където подрязвах короните на дърветата в младата овощна градина. В същия ден от община Бружица Велика бяха прибрани 12 души, от село Пиасковице – трима, а именно Фидлер, Крупински[2] и Скупински[3], прекараха през нощта в ареста на Гестапо в Александров, където вече се намираха около 40 души от околността; на следващия ден, т.е. в неделя, вечерта пристигнаха два камиона, натовариха ни около 80 души, защото през целия ден докарваха още нещастници. Закараха ни към паметния Радогошч[4] и там веднага се усетихме ръката на престъпниците, които ни биеха без никаква причина и повод, където хитлеристът можеше да ни хване, и тогава разбрахме къде [стр. 4б] сме попаднали. Пренощувахме на нарове, където имаше вече около 2000 души, и сутринта срещнахме много познати - Леополд Зайончковски[5], Реверски[6], Кочак[7], Цезак[8], директор на гимназията в Згеж и много други. Сутринта в 9 часа пристигнаха камиони и започнаха да товарят плътно, като ни биеха с прикладите на автоматите; откараха ни до гарата в Калиш[9]; нашият транспорт превози 1200 души от различни класи и с различни възгледи; натовариха ни в товарни вагони по 50 души във всеки, във вагоните имаше импровизирани дъсчени пейки за сядане, затвориха вагоните и влакът потегли и пътува 48 часа без да се знае накъде; веднъж само влакът спря в открито поле и ни изведоха да задоволим телесните си нужди, като всяка групичка беше обградена от СС с автомати, готови за стрелба. Удоволствието продължи 3 минути, след което се върнахме във вагона. На втория ден рано сутринта пристигнахме в Дахау, в прочутия лагер, където слязохме на гарата на 3 километра от лагера, и след това ни наредиха в армейски строй по 5 души, и бяхме отведени към лагера; германското население ни гледаше като най-големите бандити на света, защото така ни представяха СС-властите пред своите граждани. Най-накрая, след това ужасно пътуване, пристигнахме в лагера. Започнаха да ни регистрират, пускаха ни един по един в сграда, където ни очакваше административен персонал. Питаха ни за фамилия, име и други данни; след като бяха записани точно, ни съблякоха голи, вещите ни бяха сложени в чувал, обозначен с номера на затворника, и чувалът изчезваше в съседната стая; всичко, което носехме като храна, ни беше отнето - най-доброто за СС, а по-лошото отиваше в кухнята на затворниците.

След това всички бяха обръснати и отведени в банята, където престояхме 15 минути. След това всеки получи бельо, дрехи – раирани концлагеристки униформи, и дървени налъми за краката, и ни подкараха [стр. 6а] към блоковете, където ни поставиха под т.нар. карантина и шест седмици ни храниха само с ряпа, спанак и листа от захарно цвекло; за закуска получавахме горчииво кафе, същото и вечер, хляб имаше по 300 грама дневно; след няколко седмици организъмът, не свикнал с такава оскъдна храна, по-скоро

бих казал, че беше храна за добитък, започна да предизвиква всякакви болести и вследствие на това смъртността беше необичайно висока. Появи се така наречената болест краста, от която наведнъж се разболяха 2000 души; лечението беше много [стр. 6б] трудно – отнеха ни бельото и одеялата и ни оставиха само с тези хартиени дрехи, и така ни лекуваха тези четири седмици; спяхме по трима на един сламеник без никакво одеяло; това лечение отнесе в отвъдното половината от нашите скъпи другари. Останалите другари продължиха да живеят при ужасни условия и молеха Бог за бърз край на това убийствено съществуване.

Работата ни беше разнообразна, най-често с кирка и лопата; по-слабите работеха при плевенето на различни билки, тъй като насажденията бяха с площ около 280 хектара. Част от другарите работеха в работилниците, т.е. дърводелство [стр. 7а], металообработка, общарство, шивачество и други. За най-малкото провинение, т.е. ако някой другар бъде хванат да пуши цигара, го окачваха за ръцете за половин час. След такова наказание нещастникът цяла седмица не можеше да държи лъжица в ръка и другарите трябваше да го хранят. Щом станехме сутринта веднага трябваше да внимаваме да не ни сполети смъртоносен удар, било то от СС, или от някой германец. Блок-ръководителят беше стаен надзирател и писар. Всеки германец имаше право да бие поляк по позорен начин, до степен [стр. 7б], че колкото повече поляци убиваше, толкова повече авторитет и уважение имаше пред СС.

В това състояние мина една година, ръководството на лагера ни реши да ни използва за тежка работа в други лагери, пристигнаха комендантите на другите лагери, изкараха ни на плаца за преброяване, съблякоха ни голи и всеки затворник минаваше поотделно покрай масата на президиума, точно както при нас в Полша се провеждаха конните прегледи; комендантът, седящ зад масата, избираше толкова, колкото му трябваше, и тези полумъртъвци се влачеха може би 500 [км] или повече до новата им [стр. 8а] каторга, където по-слабите продължаваха да отпадат и да отиват в отвъдното. Тази съдба ме сполетя след три месеца и половина – заведоха ме в Заксенхаус [10] край Берлин, на 30 километра. Пътуването беше голямо мъчение, тъй като още по пътя десетки другари умряха и бяха убити. Пристигнахме в Ораниенбург, на пет километра от лагера, към който ни подкараха по позорен начин и удряха с пълна сила измършавелите скелети или по-скоро трупове.

Настаниха ни под карантина в бараки за 2 седмици; когато изтекоха двете седмици [стр. 8б], ни подгониха на работа; от работата се върнаха само $\frac{2}{3}$ от нас, останалите останаха да лежат на земята и нямаха сили да се върнат в лагера. Комендантът реши, че тези хора не са годни за тежък труд и изпрати обратно транспорта, пристигнал преди три седмици с 1000 души; в Дахау се връщаме 700 души.

Пристигнахме в Дахау; по пътя умряха 20 души. Разпределиха ни по блоковете; бельото ни не беше сменяно шест седмици; въшките се появиха в катастрофални количества. [С. 9а] Всеки ден ни позволяваха да търсим и унищожаваме паразитите, което за нас беше голяма катастрофа. Всеки от другарите убиваше ежедневно 300–400 въшки, а на следващия ден те бяха още повече. Германците ни биеха зверски и казваха, че сме донесли въшките от Полша. Не ни беше разрешено да отговаряме; ако някой отговори, го очакваше ако не смъртоносен, то поне полусмъртоносен удар. При такива условия живеехме в културната страна Германия. [стр. 9б] Измина един месец и от

лагера Бухенвалд бяха поискани работници. Изпратиха и мен; новината беше приета с голям ужас, но какво да се прави – затворникът няма избор. На 4 юли 1942 г. тръгнахме с 1200 души. С транспорта нещата стояха по същия позорен начин – натовариха ни по 70 души, затвориха вратите и прозорците и влакът потегли. Пристигнахме във Ваймар/[11] Бухенвалд в 7 часа. От гарата във Ваймар до Бухенвалд са 8 километра.

[С. 10а] Подредиха ни в редици по пет и ни поведоха по хубав асфалтов път, където на всеки три крачки стояха един до друг войници с автомати, готови за стрелба; заповядаха ни да тръгнем в тръс и ни даваха по 5 минути почивка на всеки два километра (по-слабите, които падаха, получаваха [удари] едни биваха натъпквани в колата, която вървеше отзад, други - застрелвани по усмотрение на СС, и трупове също хвърляха в колата; в тази атмосфера стигнахме [стр. 10б] лагера Бухенвалд в 9 часа; изкараха ни на плаца за преброяване, преброиха ни и ни подкараха към една недовършена барака [нямаше] под, вместо него имаше изсипани натрошени тухли, върху които е трябвало да бъде излят бетон и там полумъртви паднахме да спим; спях по-блажено, отколкото някога в живота си, въпреки че на сутринта имах дупки в тялото от острият ръбове на тухлите, само че умората от пътуването не ми позволи да усетя болка.

[С. 11а] Сутринта събудане, регистрация, къпане, селекция и разпределение по блокове, три дни почивка и пак на път за работа; за краката ни по време на маршовете в тръс ни дадоха дървени налъми, така че всички тичаха боси като луди, а обувките носеха в ръцете си. Сега ме изпратиха в кариера, където на рамене носехме камъни, колкото тежестта позволяваше; ако някой вземеше по-малък камък, получаваше удар с пръчка от бригадира, който беше господар на живота и смъртта [стр. 11б]. Кариерата беше дълбока 150 метра, почвата глинеста, на краката – дървени налъми, които падаха при всяка крачка, и при такива условия трябваше да се работи. Такъв беше животът в Бухенвалд в началото. След една седмица си нараних краката, поради което ме изпратиха в болницата, където трябваше да лежа три седмици, и ми дадоха по-лека работа – да беля картофи в кухнята. Не беше лека работа, но беше на топло, а като добавка получавах половин литър немска супа, която в Полша дори прасето не би яло. От първия ден два пъти дневно имаше проверка – сутрин и [стр. 12а] вечер, сутрин проверката траеше един час, защото СС искаше бързо да се пристъпи към работа, а вечер – по 1-4 часа; винаги липсваше някой и това беше повод да държат 30 000 души на плаца – хора без храна, които припадаха от изтощение на плаца и по-силните ги носеха в бараките; такава беше нашата съдба в немски плен. Що се отнася до хигиената, тя беше относителна. Къпането беше веднъж седмично, както и прането. Само в храната липсваше [стр. 12б] месо и мазнини. Хората бяха само сянка на себе си, скелети. В моя отряд няха нищо общо със СС, само моите началници бяха германци – различни бандити, садисти, педераста и други. Справях се с тях, като ги подкупвах с цигари, които купувах в малки количества от лавката и, да, получавах и от вас, скъпи мои, и чрез този подкуп се задържах в този отряд. След две години престой в Бухенвалд [стр. 13а] за мен настъпи най-тежкото време. Болестта, която продължава и до днес, лекувах както можех с наличните средства и получавах някои от дома, но не успяха да ме излекуват. Морално най-много ни съсипваше това, че от самото начало бяхме заедно с различни хора с много мръсен и порочен характер, а това общуване действа много потискащо върху хора с праведен характер, но какво да се направи срещу това, след като все пак сме затворници [стр. 13б] Сред уважаваните от мен другари имах Залевски

[12] Владислав Липно-Коланково, Фориш[13] Станислав Бяла Подляска, Ридел[14] Стефан Краков – това бяха най-добрите ми другари. Колетчетата, които получавах през цялото време от моето скъпо семейство, означаваха много за мен, а най-вече писмата от моята незабравима дъщеричка Зошенка, която ми носеше толкова много радост. Всеки ден сутрин и вечер се молах за цялото си семейство и [стр. 14а] [това] ми даваше надежда да оцелея. Много ми липсваше религиозната практика, но Бог ми изпрати за другар един свещеник, който три пъти ме причести, и това също възстанови душата ми в погибелта, за което винаги ще бъда благодарен от сърце. Времето така се влачеше, че минаваше само защото другарите се утешаваха един друг и казваха, че остава само още половин година, но когато срокът изтечеше, някой казваше: „Надявам се, че това е последната половин година“, и така минаха тези ужасни години.

Настъпи 1945 г. [стр. 14б] и тогава вече започнахме психически да усещаме, че тази година ще сложи край на ужасната война и с това ще приключат и нашите страдания, и предчувствието ни се оправда, защото, ето, успехите на германците се влошиха, съюзниците и Русия започнаха да настъпват и да превземат територии на Райха. Германският змей, напускайки териториите си, отнасяше със себе си каквото можеше, както свободни хора, така и затворници; по-слабите чужденци биваха разстрелвани като кучета, а по-силните, които трябваше да продължат да работят за тях, бяха отведени. И когато положението около Райха се затегна, стана много напрегнато, и тъй като не знаеха какво да правят, докато фронтът приближаваше, отведеха затворниците, без да знаят [стр. 15а] къде. Доиде ред и на нашия лагер, т.е. Бухенвалд. На 21 август 1944 г. [Неизвестен 15] американците нанесоха въздушен удар, но не на лагера, където живеехме, а на оръжейните фабрики, които бяха успели да построят през четирите години на моето пребиваване там. Във фабриките работеха над 4000 души. Въздушният удар беше нанесен в 11 часа преди обяд, продължи 25 минути и напълно унищожи фабриките, чиято стойност възлизаше на около 2 милиона марки. От работниците, на които не беше позволено да избягат, по-точно казано, на които не беше позволено да напускат фабриките по време на въздушния удар, бяха убити около 600 души. От СС бяха загинали още толкова; ако на затворниците беше позволено да избягат в лагера, както се прилагаше по-късно след въздушния удар, тогава изобщо нямаше да загинат затворници. Бомбардировката на американците беше толкова прецизна, че нито една бомба не падна на територията на лагера, само фабриките бяха разрушени и изгорени, останаха само комини, отломки и пепелища. Германците не загубиха кураж и веднага се заеха с възстановяването на фабриките, само че не им се получи толкова бързо [стр. 16а]. Малка част беше възстановена, останалата част се извисява и плаши човешкото око с разрухата си. За нас настъпва много тежко време по отношение на храната, стигнахме до катастрофални мерки – когато умре някой другар, затворниците отрязват части от тялото на измършавелия скелет и ги варят тайно, лекарите много често правят експерименти върху мъртвите; след разчленяването на трупа и отстраняването на белите дробове и целия вътрешен организъм, някой затворник открадва сърцето, черния дроб [стр. 16б] и парче от белия дроб – често заразени с туберкулоза – и се скрива, за да ги сготви тайно, за да утоли глада си. СС си поръчваше да шият красиви абажури от човешка кожа, обработвана в кожарницата на лагера, от човешки кости се изработваха различни аксесоари за бюро – такава беше перспективата за затворника в последно време. Не минаваше и седмица, без да извеждат на плаца за проверка дузина нещастници, да ги събличат голи и да ги положат на специална маса за изтезание,

където бедният, след като беше прострян, не можеше да мърда нито ръце, нито крака, а след това СС си правеха шоуто, нанасяха 22 –100 удара с бичове от волски жили, при което СС-овците се изпотяха повече от ударите, отколкото при най-тежката [работа]. Почти всеки затворник беше отнасян в агония в болницата, където повечето завършваха живота си с мъчителна смърт, а който се опиташе да избяга от този рай, биваше публично обесен в присъствието на всички другари на така наречения плац за проверка. Имахме крематориум, където [стр. 176] бяха изгаряни телата на мъчениците; това бяха промишлени пещи, които изгаряха по 200 души на ден; ако имаше повече починали, ги слагаха на купчини, т.е. на куп. Тези купчини се издигаха над 2-метровата ограда. Когато смъртността беше по-голяма, ги извозваха в гората, засипваха ги по стотици в ровове и поръсваха с вар. Такива погребения подготвяха за нас, безпомощните поляци, а също и на други нации.

Настъпи 1945 г. Имаме добри новини и всеки от нас утешава другия, че положението е благоприятно и че на нашите [стр. 18а] страдания им се вижда края. Такива добри новини [получавам] лично от моята възлюбена дъщеря, на чиито думи аз и моите другари вярваме, само че този очакван край идва много бавно. Броим месеците, седмиците и дните, чуваме артилерийски изстрели, което ни даваше много кураж, че скоро ще дойдат нашите спасители. Всички тези разговори водехме помежду си с голяма предпазливост, защото ако [стр. 18б] ни бяха подслушали, неизбежно ни е заплашвала смъртта. Междувременно за нас настъпи най-тежкото време, защото сега СС започна да евакуира нашите другари, къде – няхаме представа, само че очаквахме гости, т.е. спасители. Всички се опитваха да избегнат тези транспорти, защото ни достигаха вести, че нашите другари са били карани да вървят пеша; всеки, който не издържал и бил по-слаб, бивал застрелван в главата, така че стотици другари лежали по този адски път; всеки от нас [стр. 19а] изпитваше ужасен страх. За щастие аз бях защитен няколко дни, защото работата ми беше в кухнята и нашият отряд трябваше да бъде изведен последен.

В тази несигурна ситуация преживяхме последните дни на мъки, въздушните сили на съюзниците бомбардираха ден и нощ хиляди пъти градовете и струпванията на германската армия. Най-накрая дойде спасителният ден 11 април, ние бяхме подготвени за поход като последни [стр. 19б], кръвта ни се смрази във вените на 11/4. Рано сутринта долетяха американски самолети и обстреляха наблюдателните кули, с които целия лагер беше опасан на всеки 100 метра; тогава повярвахме, че спасението идва, но от друга страна бяхме подготвени за извеждане, оставането не беше възможно, тъй като се носеше упорита мъква, че когато последните бъдат изведени от лагера, той ще бъде взривен, така че бяхме безсилни и молахме само Бога за спасение в тази [стр. 20а] критична ситуация. В лагера забелязахме объркване поради обстрела от самолети. Стана 3 часа след обяд, забелязахме, че въпреки големите укрепления около лагера, германските войски започнаха хаотично да бягат и след половин час, без да се води битка, пристигнаха американски танкове, а затворниците изскочиха от блоковете и отрядите и започнаха да помагат да бъдат хванати закъснелите есесовци, като ги разоръжаваха и вкарваха в затвора. Най-накрая поехме въздуха на [стр. 20б] свободата и от този ден за нас започна един достоен живот, веднага получихме пълноценна и неограничена храна, така че голяма част от другарите се разболяха от изтощение на стомаха, тъй като стомахът не беше свикнал с такова количество и качество на храната, а който гладуваше вече 5 години, не можеше да си наложи сдържаност, тъй като очите

му не му позволяваха да остави храната на масата; стомашното заболяване бързо отмина и вярата [стр. 21а] се върна, така че след пет седмици скелетите отново се превърнаха в хора, които можеха да работят и да танцуват; два пъти седмично имаше танцови забавления и младежта се забавляваше и забравяше пленничеството; така приключиха ужасните дни на нашето страдание. Останалите двама католически свещеници организираха богослужения, грижеха се за морала и ежедневно се провеждаха церемонии, хората отново получаваха [стр. 21б] Светото причастие, което много повдигна морала на вярващите. След пет седмици ни обзе копнеж по нашите любими семейства и всеки от нас мечтаеше само за завръщане у дома, полският лагерен комитет ни възпрепятстваше да заминем, казваха, че все още няма добри транспортни връзки, че трябва да бъдем търпеливи и да чакаме, докато американските власти дадат заповед за това, и въпреки висококачественото хранене и почивката, тъй като не бяхме използвани за работа, копнежът по нашите близки ни измъчваше [стр. 22а] Някои решиха да тръгнат към родината и веднага щом се появи възможност, заминаха: чехи, германци, французи, белгийци, холандци, след това дойде редът на руснаците и ние, 80 души, се присъединихме към руския транспорт и на 4 юни се качихме в американски коли и тръгнахме, тъй като копнежът по семействата и родината взе превес и бяхме толкова разсеяни, че не взехме провизии за пътя и без да подозираме, че пътуването ни [стр. 22б] ще продължи толкова дълго

[1]Кажимеж ФИДЛЕР, роден на 9 .10.1892 г. в Каменск, земеделски стопанин, арестуван на 6.05.1940 г., изпратен в лагера Дахау на 10.05.40 г., на 30.08.40 прехвърлен в лагера Заксенхаузен, на 17.09.40 обратно в КЛ Дахау, на 5.07.1941 прехвърлен в лагера Бухенвалд, затворнически номер 6437, заповед за освобождаване от американското военно правителство в Германия от 4.05.1945 (бел. прев., източник: Международна служба за издирване в Аролзен) .

[2]Роман КРУПИНСКИ, роден на 20.03.1900 г. в Пясковице, земеделски стопанин, арестуван на 6.05.1940 г., приет в лагера Дахау на 10.05.1940 г., починал на 27.12.1942 г. от туберкулоза на белите дробове в лагера Заксенхаузен (бел. прев., Източник: Международна служба за издирване Аролзен).

[3]Виктор СКУПИНСКИ, роден на 23.01.1901 г. в Пьонтек, градинар, арестуван на 6.05.1940 г., приет в концентрационния лагер Дахау на 10.05.1940 г., затворнически номер 10292 (бел. прев., източник: Международна служба за издирване Аролзен).

[4]По-късно: „Разширен полицейски затвор Радегаст“ (бел. прев.).

[5]Леополд ЗАЙОНЧКОВСКИ, роден на 29.08.1888 г. в Згеж, майстор по апретура, приет в концентрационния лагер Дахау на 10.05.1940 г., починал на 18.12.1941 г. в концентрационния лагер Дахау (бел. прев., източник: Международна служба за издирване Аролзен).

[6]Кажимеж РЕВЕРСКИ, роден на 4.03.1899 г. в Паженчево, чиновник, приет в концентрационния лагер Дахау на 10.05.1940 г., починал на 30.08.1940 г. в концентрационния лагер Маутхаузен (бел. прев., източник: Международна служба за издирване Аролзен).

[7]Станислав КОЧАК, роден на 3.07.1883 г. в Згеж, чиновник, приет в концентрационния лагер Дахау на 10.05.1940 г., починал на 25.01.1941 г. в

концентрационния лагер Дахау (бел. на прев., източник: Международна служба за издирване Аролзен).

[8]Якуб Стефан ЦЕЗАК, роден на 25.07.1887 г. в Згеж, директор на търговско училище, приет в концентрационния лагер Дахау на 10.05.1940 г., починал на 18.10.1940 г. в концентрационния лагер Маутхаузен (бел. прев., източник: Международна служба за издирване Аролзен).

[9]В Лодз, тогава Лицманщат (бел. прев.).

[10]Заксенхаузен.

[11]Ваймар.

[12]Станислав ЗАЛЕВСКИ, роден на 14.03.1871 г. в село Чапле, окръг Влоцлавски, земеделски стопанин, вдовец, живеещ в имението Коланково, пощенски код Липно, арестуван на 11.03.1940 г. от полицейските власти в Липно, на 17.04.1940 г. от Стапо в Груджондз е изпратен в лагера Дахау, на 12.07.1941 г. е прехвърлен в лагера Бухенвалд, затворнически номер 8535 (бел. прев., източник: Международна служба за издирване Аролзен).

[13]Станислав ФОРИШ, роден на 8.10.1888 г. в Скронина, окръг Опочно, свещеник, д-р по теология и д-р по право, действал в нелегалност по време на немската окупация, арестуван на 26.08.1942 г. в Бяла Подляска, на 3.04.1943 г. прехвърлен от лагера в Люблин в лагера Бухенвалд, на 7.01.1945 г. – в лагера Дахау, затворнически номер 11808, от 1947 г. енорийски свещеник в Росош, починал на 14.02. 1961 г. (бел. на прев., източници: Международна служба за издирване Аролзен; вестник на енорията Росош, август 2004 г., стр. 10).

[14]Стефан РИДЕЛ, роден на 24.10. 1916 г. в Краков, на 29.09.1944 г. след арест във Варшава е настанен в лагера Штутхоф, на 26.11.1944 г. прехвърлен в лагера Бухенвалд, затворнически номер 98832 (бел. прев., източник: Международна служба за издирване Аролзен) .

[Неизвестен 15]Добавяне на бележка под линия:

Всъщност на 24 август 1944 г.